

BİR BÜYÜK İKTİSATÇININ METAFİZİK DEĞER YARGILARINA BAKIŞI: JOSEPH A. SCHUMPETER'İN VİZYON KAVRAMI

*Ertuğrul KIZILKAYA**

Özet

Joseph A. Schumpeter'in teorik çalışması üzerinde belki de en önemli odaklanma kapitalizm problemi etrafında yoğunlaşmıştır. Tabii onun eserlerinin çoğu da bu problemin aşamaları ile ilgilidir. Ancak bu, Schumpeter'in çalışmalarının tüm içeriğini yansıtmamaktadır. Dolayısıyla, Schumpeter'in daha fazla analiz edilmeyi hak eden vizyon kavramı hakkında en azından birkaç söz söylemek gereklidir. Ayrıca bu makale, Schumpeter'in pozitif anlam yüklediği ideoloji kavramı ile vizyon kavramını birbirlerinden ayırıştırarak, bilim adamının analitik önermelerini oluştururken maruz kaldığı metafizik nitelikli değer yargılarının etkilerini tartışmaktadır. Son olarak, Schumpeter'in bilim öncesi bilişsel hareket olarak tanımladığı vizyon teorisinin hem savunulabilir hem de yararlı olduğu iddiası ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Schumpeter, Metodoloji, Vizyon, İdeoloji, Metafizik.

Abstract

Probably the widest focus for examining Joseph A. Schumpeter's theoretical work revolves around the problem of capitalism. And most of his work was concerned with probing some phase of this problem. But this is not all of Schumpeter's work. Thus, it is necessary to say a few words about Schumpeter's notion of vision, a concept that deserves to be much more analyzed. And distinguishing Schumpeter's positive notion of ideology from his vision, the article discuss the impact of the metaphysical colored value judgments on the formulation of scientist's analytical propositions. Finally, the argument is made that,

* Dr.; İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi.

Schumpeter's theory of vision as an preanalytic cognitive act is both tenable and useful.

Keywords: *Schumpeter, Methodology, Vision, Ideology, Metaphysics.*

Nietzsche, Marx ve Freud, her biri kendine özgü bir yoldan, kanıt toplama ve kullanma ya da bir metni okuma ve anlama gibi, bilgi üretimindeki görünüşte güvenilir adımların hepsinin çok yüksek derecede yorum payı içerdiğini, bu yorumun da akılcılık ve bilimsel denetimden çok irade beyanına, keyfi spekülasyona, baskın (ve baskıcı) yargılara tâbi olduğunu görmüşlerdi.

Edward SAID, *Kış Ruhı*

1. GİRİŞ

Kendisi de bir iktisadî düşünce tarihçisi olarak nitelendirilebilecek bir düşünür olan Joseph Alois Schumpeter (1883-1950), iktisat düşüncesinde giderek artan bir ilginin hedefi haline gelmektedir. Kapitalizmin gelişimi ve sorunları üzerine ortaya attığı dikkat çekici fikirleri ile tanınan Schumpeter'in en popüler önermesi herhalde *yaratıcı yıkım* süreci olmak durumundadır. Dinamik ve statik durumları ile kapitalizmi irdeleyen Schumpeter'e göre, iktisadî gelişmeyi sağlayan temel olgu *sui generis* nitelikli bir bireyin davranışlarıdır.

Schumpeter; Malthus, Ricardo veya Marx gibi kapitalizmin yıkılacağını değil, başarıları nedeniyle daha farklı bir toplumsal ve iktisadî sisteme yerini bırakacağını ileri sürmektedir. Ancak, bu yazının konusu Schumpeter'in bilinen bu görüşlerini yeniden ele almaktan ziyade, söz konusu görüşlerini de etkileyen, biçimlendiren bir başka fikrini, *vizyon* kavramını irdelemektir. Bu çerçevede, iktisatçıların düşüncelerini etkileyen metafizik değer yarguları ile vizyon kavramı arasındaki benzerlik ve farklılıklar da ele alınacaktır.

2. SCHUMPETER'İN YAŞAMINDA ÖNEMLİ ROL OYNAYAN BİR BOYUT

Vizyon kavramını detaylı bir şekilde ele almadan evvel, Schumpeter'in yaşamından bir kesitin düşünce dünyasını etkileyen önemli bir unsur olduğunu irdelemek yararlı olabilecektir. Buradaki amaç, her bir düşünürün içsel dünyalarında kopan fırtınaların bir şekilde onların bilimsel yapıtlarını etkilediğini vurgulamaktır. Daha açıkçası, bilim adamının yaşamsal serüveninin ayrıntılarına da değer veren rölativist bir bakış açısı

yakalama yönünde bir denemenin kapıları açılmaya çalışılacaktır. Tabîi bu yaklaşımın, Schumpeter'in vizyon kavramına çok da aykırı olmadığı ilerleyen satırlarda görülecektir. Bu çabanın test edilebilir, kanıtlanabilir veya yanlışlanabilir bir niteliği olmamasına rağmen, fikirlerine yakınlık duyduğumuz düşünürlerin yaşamlarının sadece analitik çabalarından ibaret olmadığını hatırdan tutmamızı sağlayacaktır. Nitekim Harvard Üniversitesi'nde geçen günlerinde, Schumpeter ile 1947-1948 yıllarında yakın temasta bulunma şansına erişen Sabri F. Ülgener, bu büyük iktisat üstadının 1950 yılında vefatı üzerine kaleme aldığı yazıda onun ruh dünyasına, sübjektif bilgi küresine dair önemli bilgiler vermektedir :

“...Fakat ondaki bu aydınlık hâl, bu ferah ve mütebessim tavır mizacının biraz da görünüş tarafıdır. İnsan hayatında çok rastladığımız iç ve dış ayrılığı onda belki herkesten ileri gitmişti: Dışarıdan bakınca, rahat ve neşeli bir mizaç altında derin bir hüznün gizlendiğini sezmemek mümkün değildi. Belli ki, hayatın güneşli ve ışıklı taraflarıyla beraber gölgeleri de ruhunda derin izler bırakmıştı. Her fâninin başına gelebilecek kayıplar ve ölümler bir tarafa; fakat hepsinin üstünde, belki bir daha ayak basamayacağı bir vatan toprağı, o toprakla beraber göçüp giden bir yığın hâtura, nihayet (belki de en vahimi) içinde teneffüs ederek büyüdüğü fikir ve kültür atmosferi... Bütün bu kayıplar hassas bir mizaç üzerinde elbette tesirsiz kalmış olamazdı. Hususî bir dertleşme ânında “Amerika’ya gelmekle aradığım şeylerin bir kısmını buldum, fakat heyhât pek çoğunu bulamadım” dediği zaman teessürünün derinliği gözlerinden okunuyordu.” (Ülgener, 1951: 12)

Schumpeter, Avrupa'nın ve özellikle Almanya'nın yaşadıklarından uzakta kalmaktan neredeyse hayıflanmaktadır. Nitekim Schumpeter'in Almanya'nın politik dönüşümüyle ilgili fikirlerine, Ahmed Güner Sayar ile bir sohbetinde Ülgener ısk tutmaktadır:

“...Sohbetlerimizden birinde rahmetli hocam Sabri Bey'e Schumpeter'in 1932'de Almanya'dan Amerika'ya gittiğini, bu gidişin ardında Hitler'den kaçışın payının olup olmadığını sormuştum. Hocam da “kendi rızasıyla Amerika'ya gitmişti. Hitler'le herhangi bir zıtlaşması yoktu. Hatta onun rejimine sıcak baktığımı bile söyleyebilirim” demişti.” (Sayar, 1998: 98, dn. 3)

Ancak, vefatı üzerine uzun bir yazı kaleme alan Gottfried Haberler, Schumpeter'in politik görüşleri hakkında çok farklı iddialarda da bulunmaktadır:

“İkinci Dünya Savaşı'nın fırtınalı yıllarında, Schumpeter politik görüş ve kanaatleri nedeniyle kendisini yeniden azınlığın içinde buldu. Birinci Dünya Savaşı sırasında, İngiliz taraftarı ve Alman karşıtı (tabîi ki sadece politik anlamda) idi, İkinci Dünya

Savaşı sırasında ise Alman taraftarı olduğu izlenimini verdi. Nazi rejimine yönelik herhangi bir sempatisi olduğunu söylemek gereksizdir. Almanya'da kalsa kendini toplama kamplarının birinde bulacağını da iyi bilmekteydi. Ve birçok defa da bunu ifade etmişti. Ancak, bir çok arkadaşı onun Hitlerizm'in tehlikelerini, saldırgan gücünü ve ihtiraslarını kestiremediğini düşünmekteydi." (Haberler, 1950: 356-357).

Haberler'e göre Schumpeter, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'ya haksızlık yapıldığını ve kendi haline bırakılmış olsa büyük felaketlerin yaşanmayacağını düşünmekteydi. İkinci savaş onun kabullenemediği bir kötülük olmuş, ve orada Batı medeniyetinin gerilemesini görmüştür. Yine de, Nazi karşıtı olanlar hariç olmak üzere, Alman karşıtı propaganda ve politikalara şiddetli tepkiler vermiştir. Dolayısıyla, savaş yılları Schumpeter için hayatının en karanlık ve sıkıntılı dönemi olmuştur (Haberler, 1950: 357). Onun yaşadıklarını bir tür *sürgün* olarak nitelendirirsek, Edward Said'in sürgün üzerine yazdıkları Schumpeter'in de içinde bulunduğu, eserlerini şekillendirirken sahip olduğu ruh halini anlamakta yardımcı olabilecektir :

"Sürgün, bir insan ile doğup büyüdüğü yer arasında, benlik ile benliğin gerçek yuvası arasında zorla açılmış olan onulmaz bir gediktir: Özündeki kederin üstesinden gelmek mümkün değildir. Tarihin ve edebiyatın, sürgünü insanın hayatında kahramanca, romantik, şanlı ve hatta muzafferane sayfalar açan bir durum olarak betimleyen hikâyeler barındırdıkları doğrudur. Ama bunlar hikâyeden, yabancılaşmanın kötürümleştirici hüznünü alt etme çabasından ibaretir. Sürgünde elde edilen kazanımlar sonsuza dek arkada bırakılmış bir şeyin kaybedilmesiyle sürekli olarak baltalanır." (Said, 2000: 28)

İlerleyen satırlarda fikirlerini tartışacağımız bu büyük iktisatçının yaşamın getirdiği olaylar karşısında takındığı ağırbaşlı tavır ile kendini bilime adadığı açıkça ortadadır. Nitekim gerek içinde yetiştiği entelektüel ortamın kendisine kazandırdığı özellikler, gerekse inanç dünyasının değer yargıları onu, ilerleyen satırlarda ortaya koymaya çalışacağımız farklı bir gelecek vizyonuna taşımıştır. Dolayısıyla bu yazıda ele almaya çalışacağımız *Vizyon* fikri ile Schumpeter, genel olarak bilim adını verdiğimiz insan faaliyetinin nasıl algılanması gerektiğine katkıda bulunmakta, iktisadi ve bilimsel araştırmayı sadece kendi işleyişi içinde değil, toplumsal bir boyut çerçevesinde ele almayı hedeflemektedir. Özellikle, 1912 yılında yayınlanan *Theorie der Wirtschaftlichen Entwicklung* kitabının ilk baskısında yer alan *Das Gesamtbild der Volkswirtschaft* başlıklı yedinci bölümünde, toplumsal yaşamı bir bütün olarak ele almaya çalışmış; bu çerçevede iktisat, politika, toplumsal ilişkiler, sanat, bilim ve ahlâk gibi kavramları irdelemiştir (Shionoya, 1990a: 315). Ancak, bu bölüm kitabın Almanca ikinci baskısında

(1926) ve *Theory of Economic Development* (1934) adlı İngilizce tercümesinde yer almamıştır. Schumpeter'in söz konusu bu bölümde etraflıca ele aldığı toplumsal ve kültürel vizyonu ise, çok sonra, *Capitalism, Socialism, and Democracy* kitabında tekrar gün ışığına çıkacaktır.

3. İKTİSAT METODOLOJİSİNDE METAFİZİK ÖNERMELER İLE İLGİLİ TARTIŞMALAR

Immanuel Kant bilimin zaman, mekân ve neden boyutları ile *phenomenon*'un koordinatlarını tespit etmeyi amaçladığını söylemektedir. Bu açıdan bakıldığında, bilim dünyevî gerçekliğin kavranması çabası olarak tanımlanabilir. Ama yine de bilimin nihaî başlangıç noktasının ne olduğu sorusu bilimin tarihi kadar eskidir. Bu bağlamda, George L. S. Shackle formel hayalgücünün “şey”lerin doğasına ışık tutmakta yardımcı olduğunu ileri sürmektedir. Algılamamız ile dünyada nelerin ayrı, nelerin birlikte olduğunu ve bunlar arasındaki ilişkileri görmek suretiyle doğadaki çoğul yapının farkına varırız. Daha sonra ise bu çoğul yapının ölçümüne yönelir, kozmosun yapısını çözümlenmeye çabalarız. Bu çerçevede *formel hayalgücü* bilimin çıkış noktası olarak değerlendirilebilir (Shackle, 1972: 187). Ancak, bazı düşünürlere göre insanın sübjektif bilgi küresi bilime zarar vermektedir.

Bu bağlamda, *Viyana Çevresi* olarak da adlandırılan, *Mantıkçı Pozitivistler* bilimsel yöntemin metafizik önermelerden tamamen ayıklanmasının zorunlu olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bilimsel teorilerin, testten geçebilmeleri ölçüsünde anlamlı olduklarını iddia eden bu grubun görüşleri doğrultusunda, bilimsel gelişme ilerlemeci bir mantığa sahip olmuş ve doğrulanabilirlik kistası savunulmuştur. Söz konusu görüşleri şiddetli bir biçimde eleştiren Karl R. Popper için esas önemli olan unsur ise, bilim ile sahte bilimi birbirinden ayırt edebilmek olmuştur. Bu doğrultuda *yanlışlanabilirlik* kistasını gündeme getiren Popper, yine de bilimin metafizik niteliği haiz kimi fikirlerden yararlanabileceğini iddia etmiştir. Popper, bazı metafizik fikirlerin bilimi engelleyebileceğini, ancak diğer bazı metafizik fikirlerin de reelde yaşanan sorunların çözümü yönünde çıkış yollarını gösterebileceğini iddia etmektedir. Olumsuz anlamda bir örnek olarak, Marx'ın değer kuramının metafizik niteliğinin yarattığı sakıncaları Popper şu şekilde ifade etmektedir :

“Marx'ın değer kuramının -J. Viner'e göre, İngiliz klasik okulundan farklı olarak- garip yanı, insan emeğini doğadaki başka süreçlerden, örneğin, hayvan emeğinden, temelli bir biçimde farklı saymasıdır. Bu da açıkça gösterir ki, kuram önünde sonunda **ahlâksal** bir kurama, insan ıstıraplarının ve harcanmış bir insan hayatının her türlü doğal süreçten temelli bir biçimde farklı olduğunu öne süren bir öğretiyeye dayanmaktadır. Bu öğretiyeye **insan emeğinin kutsallığı**

öğretisi diyebiliriz. Ben, bu kuramın ahlâksal anlamda doğru olduğunu, yani ona uygun olarak davranmamız gerektiğini inkâr etmiyorum. Ne var ki, bir ekonomi incelemesinin onu yürüten kişinin farkında olmadığı ahlâksal, metafizik veya dinsel bir öğretiye dayanmaması gerektiğine de inanıyorum. ...[B]ilinçli olarak insancıl bir ahlâki savunmayan veya bu tür inançlarını açığa vurmeyen Marx hiç beklemediği bir yerde, soyut değer kuramında bile ahlâksal bir temele dayanıyordu. Tabii bu da onun özçülüğü ile ilgilidir: Bütün ekonomik ve toplumsal ilişkilerin özü, insan emeğidir.” (Popper, 1989: 322, dn. 24[159b])

Ama diğer taraftan Popper, pozitivistleri eleştirirken, onların “metafiziği yok etmek endişesiyle, onunla birlikte doğa bilimlerini de yok ettiklerini” irdelemektedir (Popper, 1961: 36). Üstelik metafiziğin kullanımı konusunda daha da ileri giderek, Viyana Çevresi mensuplarının aksine, bilimsel keşiflerin bazı metafizik fikirlere inanç olmadan sürdürülemeyeceğine inandığını vurgulamaktadır (Popper, 1961: 38). Daha açık ifade etmek gerekirse, Popper kendisinin her zaman bir *metafizik realist* olduğunu da söylemekten geri durmamıştır (Redman, 1993: 61). Bu sıfat çerçevesinde Popper, bilimsel süreci aslında bilgi ile bilgisizlik arasında yaşanan bir ikilem olarak tanımlamaktadır :

“Eğer bilim ya da bilginin bir başlangıç noktası olduğunu varsayarsak şu geçerli olur: Bilginin çıkış yeri, algılar ya da gözlemler, veri birikimi veya olgular değil, *problemlerdir*. Sorunlar olmadan bilgi de olmaz -ama kuşkusuz, bilgi olmadan sorun da olmaz. O halde bilginin kaynağı, bilgi ve bilgisizlik ikilemidir: Bilgi yoksa sorun da yok- bilgisizlik yoksa sorun yine yok. Çünkü sorunlar, sözümona sahip olduğumuz bilgide bazı şeylerin ters gittiğini keşfettiğimizde ortaya çıkar; ya da mantıksal açıdan ele alacak olursak, sözümona sahip olduğumuz bilgi içerisinde var olan veya sahip olduğumuzu sandığımız bilgiyle gerçekler arasında ortaya çıkan bir çelişki, başka yeni sorunlar doğurur. Daha açık ifade edecek olursak, ortaya çıkan her yeni sorun, sahip olduğumuzu sandığımız bilgi ile gerçek olduğunu sandığımız olgular arasında olası bir çelişkinin bulunmasından kaynaklanır.” (Popper, 2001: 80)

İktisadî düşüncenin metodolojik gelişimi bağlamında, akan zaman içinde bir iktisat metodolojisi klasiği konumuna gelen *The Significance and Basic Postulates of Economic Theory* (1938) başlıklı kitabı ile Terence W. Hutchison, iktisada yanlıslamacılığı taşıyan kişi olarak tanınır. Bununla beraber Hutchison, iktisadın sağlam ve sentetik niteliği haiz bir çekirdeğe sahip olabilmesi amacıyla, varsayımlar da dahil olmak üzere tüm iktisadî önermelerin testten geçmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşımı ile Hutchison, iktisadî önermeleri analitik ve sentetik önermeler olarak sınıflandırmaktadır (Redman, 1993: 93-94). Hutchison, bir taraftan analitik öner-

meleri *totolojik* olarak nitelendirirken, diğer taraftan da ampirik önermelerin doğrudan test edilebilir ve nihayetinde yanlışlanabilir olmaları nedeniyle *sentetik* olduklarını ileri sürmüştür. Burada ortaya konan diko-tomik yapının eleştirilmekten uzak kalmadığını da belirtmeden geçmeyelim (Latsis, 1972: 239). Popper'in öğrencileri olan Kurt Klappholz ve Joseph Agassi söz konusu dikotomiye yetersiz ve yanlış bulmakta, üçüncü bir kategorinin olması gerektiğini iddia etmektedirler (Klappholz ve Agassi, 1959: 65; 1960: 160). Bu kategoriye dahil olacak olan metafizik önermeler, Hutchison'ın iddia ettiği gibi zorunlu olarak totolojik değildirler. Daha açık bir ifade ile, bilimsel bir önerme içsel olarak metafizik kabul edilemez. Bir çok metafizik önerme mevcut durumu betimleyen bir görünüm edinebilir. *Görünmez el* veya *sınıf çatışması* kavramları bu tarz metafor kullanımına örnek olarak gösterilebilir (Boland, 1997: 80-81). Dolayısıyla bilimsel araştırma sırasında nasıl kullanıldıklarına göre bu sıfatı hak edecek veya etmeyeceklerdir.

Hutchison'ın görüşleri ile ilgili olarak kullanılan *sert çekirdek* ifadesinin Imre Lakatos'un tanımından farklı bir biçimde algılanması gerektiğini vurgulamadan geçmeyelim. Lakatos bilim adamlarına, bazı varsayımlarını seçmek ve onları sert çekirdek olarak nitelendirmek suretiyle, tartışma dışı tutmalarının yolunu göstermiştir (Redman, 1993: 142-144). Bu yaklaşımda, ampirik verilerin getireceği sorgulamaların ise koruyucu kuşakta sağlanacak değişiklikler ile giderilmesi söz konusu olacaktır. Bu bağlamda, Mark Blaug Lakatos'un sert çekirdek fikrinin Schumpeter'in vizyon kavramına benzer bir yaklaşım olduğunu kaydetmektedir (Blaug, 1986: 259, dn. 18). Lakatos'un yaklaşımını değerlendiren Ercan Eren'in ifadeleri de durumu açıkça ortaya koymaktadır:

“Lakatos'da BAP [Bilimsel Araştırma Programları] üç öğeden oluşur: Sert çekirdek, koruyucu kuşak ve pozitif-negatif anlama aracı (heuristic). Sert çekirdek metafizik öğedir; inançları oluşturur. Bütün bilimsel araştırma programları sert çekirdek ile karakterize edilir. M. Blaug'a göre, sert çekirdek Schumpeter'deki *vision* (görüş) ve Marx'daki *ideoloji* kavramı ile benzer içeriktedir. Aynı zamanda Mises, Robbins gibi iktisatçıların savunulan *a priori doğruları* (postülları) kucaklamaktadır. Kısacası sert çekirdek aksiyomlar setidir. Doğru kabul edildikçe doğrudur.” (Eren, 1994: 118)

Hutchison'ın sert çekirdeği ise, yukarıda da vurgulandığı üzere, testten geçmemiş varsayımlar ile doku uyumsuzluğu taşıyacak, onları bünyesinden dışlayacaktır. Nitekim onun bu tavrı iktisat teorisinde 1930'larda yaşanan metodolojik tıkanmayı çözmek amacıyla yakından ilintilidir. Söz konusu darboğazı Sayar mükemmel bir biçimde gözler önüne sermektedir :

“L. Robbins'in 1932 yılında yayımlanan meşhur eseri “An Essay on the Nature and Significance of Economic Theory”de ortaya konulduğu şekliyle, varsayımla teori arasında deneylenebilirlik anlayış

ve arayışının olmadığı, hatta buna gerek de bulunmadığı fikri hakim bir görüş olarak iktisat metodolojisinde kabul edilmişti. Buna göre, sadece varsayımların makul ve kabul edilebilir oluşu bir varsayımın deneyden geçmesini zorunlu kılmıyor, varsayımlar teorilere dönüşürken ortada ampirik muhtevadan yoksun postülalar totolojik karakterleriyle iktisat metodolojisinin omurgasını oluşturuyordu. 1930'ların hemen başına damgasını vuran bu metod anlayışı, aslında, bizatihi teoriyi boş kelime kovanlarının içine hapsediyor, ortada sadece muhtelif varsayımsal çerçevelerin spesifik bir teori adına çarpıştığı totolojik kalıplar dolanıyordu. Bu anlayış çizgisi sürdürüldüğünde, deney devre dışı bırakıldığından teorinin yanlışlanabilirliği de düşünülüyor, netice itibarıyla bilimsel düzleme rehber olması gereken 'a posteriori' anlayışı 'a priori'nin hükümlerine giriyordu. Dolayısıyla entelektüel kabul görmüş makul ve kabul edilebilir varsayımlar postülalara dönüştüğünden iktisat teorisinin bilimselliği yerini metafizik ya da mistik iktisada bırakmış oluyordu. Genel kabul bu olunca dönemin iktisat filozofları bu keyfiyetin mistik bir iktisada dönüştüğünden de şüphe etmiyorlardı." (Sayar, 2002: 145-146)

Schumpeter'in metodolojik görüşleriyle yakından ilgilenildiğinde, daha 22 yaşında iken yazdığı ilk makalesinde, iktisatta matematiksel metodun kullanımına sıcak baktığını ortaya koymuştur (Hutchison, 1953: 125). 1908 yılında yayınlanan ilk kitabı, *Das Wesen und der Hauptinhalt der theoretischen Nationalökonomie*'de ise, teorileri betimlemeler olarak değil de, araçlar biçiminde tanımlamış olduğu dikkat çekmektedir. Doğru veya yanlış olmalarına bakılmaksızın, yararlı sonuçlar veya öngörüler oluşturulmasını sağlayan kuramları ön plâna çıkarmaya yönelik bu tarz bir yaklaşım Schumpeter'in araçsalcılığı olarak değerlendirilmektedir (Shionoya, 1990b: 187). Ayrıca, Schumpeter her teorisinin psikolojik, metafizik, toplumsal, tarihsel ve politik açılardan bağımsız olmalarını da önemsemektedir. Pozitif bilimlerin yöntemine benzer bir şekilde ve metafizik spekülasyonları iktisadî analizden dışlamak amacı doğrultusunda, Schumpeter'in özellikle Mantıkçı Pozitivistlerin önde gelen isimlerinden Ernest Mach'dan etkilendiği vurgulanmalıdır (Shionoya, 1990b: 197). Onun 1908 tarihli kitabı vasıtasıyla pozitivist metodun iktisatta uygulamaya sokulması, bir çok Avusturyalı iktisatçıyı sarsmış, ona karşı sağlam eleştiriler geliştirmelerini sağlayacak metodolojik bir temele henüz sahip olmadıklarını ortaya çıkartmıştı (Lachmann, 1976: 56).

Ancak Schumpeter, akan zamanda değişen görüşleri çerçevesinde, iktisat teorisinin esas işinin sadece işe yarar hipotezler üretmek olduğunu düşünmenin yaygın bir hata olduğunu vurgulamaktadır. Bunun yerine iktisatçı, hipotezlerini olgulara dayanarak oluşturur. Ama yine de hipotezler gözlemleri yapanın gözünden biçimlendirilir veya analizcinin yönlendirici müdahalesi söz konusudur. Dolayısıyla hipotezler, araştırmak için ilginç

olduğu düşünölen olguların nihaî sonuçlarını içermezler, ama ilginç sonuçlar üretme bağlamında uygun araçlardırlar (Schumpeter, 1954a: 14, dn. 1). Başka bir ifadeyle, olgulara dayanılarak biçimlendirilen hipotezler araştırmacının tanımları kadar yönlendiricidirler (Machlup, 1951: 148). İşte Schumpeter'in vizyon kavramı tam da burada bahsedilenler ile ilgilidir. Hutchison'ın aksine o, bilimin çekirdeğinin metafizik nitelikler taşıyabileceğini düşünmektedir.

Schumpeter, *History of Economic Analysis*'te bilimsel olmayan tüm fikirleri, grup davranışlarını rasyonelize eden metafizik doktrinler de dahil olmak üzere, ideoloji kategorisinde değerlendirmiştir. İdeoloji ise bilim sonrasında ortaya çıkar, insanoglunun nasıl bir dünyada yaşamak istediğine dairdir. Dolayısıyla politika veya tercihler ile ilgilidir. Politik veya ahlâkî ilkeler ile *güç*, *mülkiyet* veya *sınıf* gibi kavramların anlamlarını ve onların toplumsal çözümlerdeki önemlerini de belirlemektedir (Heilbroner ve Milberg, 1995: 14). Oysa vizyon kavramı insanın dünyayı nasıl algıladığına yönelik bir kavramdır. Dünyayı nasıl biçimlendirmemiz gerektiği konusunda normatif olmaktan geri durmak zorunlu olsa da, insanlara dünyayı nasıl algılamaları gerektiğini söylemek mümkün değildir. O halde, vizyon da kaçınılmaz olarak metafizik değer yargıları içerecektir.

Ayrıca, unutmamak gerekir ki iktisadî olgular sadece kendi bağlamlarında ele alınabilecek düzeyde özerk sayılamazlar. Dolayısıyla mutlaka insan doğasının farklı boyutlarının etkisi altındadırlar. İktisat bilimi, bir doğa bilimi gibi *kozmos'un sırrının çözülmesi* şeklinde ortaya konulamamaktadır (Shackle, 1972: 3-5). Daha doğrusu *a priori* bilgi ister istemez *a posteriori* bilgiye eşlik etmeye çalışmaktadır.

Schumpeter'in bilimin arka plânında yer alan metafizik yapılanma ile ilgili fikirlerini tartışmaya geçmeden evvel, az önce adını zikrettiğimiz Hutchison ile ortaya çıkan görüş ayrılığı irdelenmeden geçilemez. Aslında Hutchison'ın metafizik karşısındaki tavrı, Popper gibi, bilimi sahte olanından ayıklama arayışı olarak değerlendirilmelidir. Eğer bizler iktisatçıların önermelerini oluştururken, sadece sağduyulu olmalarına güvenecek olursak bilimin gelişmesinin sekteye uğraması tehlikesi ortaya çıkabilecektir. Schumpeter'in bu konuda herhangi bir itirazı olabileceğini sanmıyorum, ama onun Hutchison'a kıyasla üstün olan tarafı insanın metafizik değer yargılarından kaçınamayacağını kabul etmesidir.

O halde Schumpeter'in arayışı, söz konusu insanî boyutu rasyonel bir kimliğe büründürmek olarak değerlendirilmelidir. Bu arayışın sağlayacağı en önemli kazanım ise, bilimin insanoglunun gözünde kaybolmaya başlayan öneminin yenilenmesi olacaktır. Nitekim bilime yönelik güven duygusunda yaşanan erozyonu Abraham Moles'un şu sözleri yetkin bir biçimde ifade etmektedir:

“18. yüzyılda Ansiklopedistler tarafından başlatılmış uzun bir hareketin filizlenip yeşermesi olan ve fethedici bir pozitivizme yol açan; hem toplumun ilerlemesindeki, hem de insan düşüncesindeki konumundan ve kendinden emin olan *muzaffer* bir bilimin imajına karşı, tümüyle bambaşka bir imaj belirmektedir; *sorgulanan*, hatta kendine özgü eleştirel anlayışıyla kendi kendine her zaman yaptığından farklı olarak, sosyal ve maddi dünyada yarattığı dönüşümler, kendi sonuçları ve *kendi başarıları* planında yargılanan bir bilim... Tıpkı gerçeküstücülüğün sanat alanında henüz çok uzak olmayan bir çağda, gelişimin bir skandal objesi olduğu, veya içinde insanın kaybolabildiği bir dehliz, bir labirent olarak görülmesi gibi; bilim de, acaba, bilince sızmış yeni bir “istenmedik konuk” mu olacaktır?” (Moles, 1993: 269)

Bilimin insanların gözünde sadece sonuçları itibarıyla bir anlam ifade etmesi, onun sıkça teknoloji ile karıştırılmasına yol açmış ve modernitenin bozucu yan etkileri nedeniyle, insanlar bir anlamda bilime *yabancılaşma* sürecine girmişlerdir. Oysa bilimsel arayışın çıkış noktası olan rasyonel düşüncenin insanı tüm özellikleri ile ele almasının önünde herhangi bir engel yoktur. Sıkıntı daha ziyade yöntemsel konularda yaşanmakta, metafizik niteliği haiz insanî özelliklerin kavramsallaştırılmasında ortaya çıkmaktadır.

4. SCHUMPETER’İN İDEOLOJİ İLE İLGİLİ FİKİRLERİ

İdeoloji terimi genelde Marx tarafından savunulan ve yine günümüz iktisatçıları tarafından paylaşılan tanımı ile negatif bir anlam taşımaktadır. Burada ideolojinin bilimsel olmayan ve politika yüklü tercihler bütünü olduğu akla gelmektedir. Ancak, Schumpeter’in ideoloji anlayışı, Marx’ın aksine, pozitif özellikleriyle bilimsel ilerlemenin bir ön koşulu niteliğindedir. Daha farklı bir ifade ile, ideoloji toplumsal olgular ile ilgili yeterli incelemeleri oluşturabilme amacı doğrultusunda, sübjektif yorumlamalara açık kavramsal çerçeveler olarak düşünülebilir (Steen, 2003: 5). Schumpeter’e göre, ideolojik biçimler iktisadî ilişkilerin yansımaları değildir. Bunun yerine, insanların çevresel koşullarının ve rasyonalizasyon adı verilen ortak psikolojik alışkanlıkların ürünüdür. Bu durumda karşımıza çıkan sonuçlar şunlardır: birincisi hiçbir düşünür ideolojiler üstü olamaz; ikincisi, veri bir ideoloji, düşünürün toplumsal çevresini ve onun içindeki konumunu yansıtır; son olarak, çevresel koşullar düşünürü yavaşça ve bilinçdışı nitelikteki yorum eğilimleri yaratmak suretiyle etkilemektedir (Schumpeter, 1954a: 34).

Schumpeter ideolojinin bilimsel aktiviteler bağlamında tarafsız niteliği haiz olabileceğini de iddia etmektedir. Buna göre, bazen ideolojiler tamamen kanıtlanabilir gerçekler de içerebilirler (Schumpeter, 1949a: 351). Daha açık

ifade etmek gerekirse, ideoloji bilimi ilerletebilir veya zayıflatabilir, ama analitik düşünce üzerinde kesin ve doğrusal bir etkisi olduğu iddia edilemez. O, ideolojilerin her zaman bizimle olacağını ama bunun şanssızlık olarak değerlendirilemeyeceğini vurgulamaktadır. Nitekim ideolojiler nedeniyle çabalarımız yavaş ilerlese de, onlar olmadan hiç ilerleyemeyeceğimizi düşünmektedir (Schumpeter, 1949a: 359). Bir tanım sunmak gerekirse, Schumpeter açısından ideoloji, insanın gördükleri hakkında düşündüklerine yönelik doğru önermelerdir (Schumpeter, 1949a: 349). Dolayısıyla başlangıçta vurguladığımız üzere, Schumpeter'in ideoloji anlayışı özellikle iki anlamda pozitif nitelikler taşımaktadır. Birincisi, ideoloji sadece yanıltıcı önermeler değil, olgularla ilgili önermeleri de içermektedir. İkincisi ise, ideoloji bilim açısından bir gerekliliktir (Schumpeter, 1954a: 37). Burada norm kurma sürecine işaret edildiği sanıyorum tartışma dışıdır.

Ancak Schumpeter'i endişelendiren nokta, ideolojilerin ilerleyen satırlarda değineceğimiz vizyon aşamasında devreye girmesi, hatta onun yerini almasıdır. Böylesi bir durumda ideolojinin etkilerini kontrol etmek mümkün olamayacaktır. Nitekim Ülgener de aynı kaygıyı paylaşmaktadır:

“...Şayet baştaki etki (pre-analitik unsur) ilk adımda kalmayıp fikrin ondan sonraki analitik gelişimine dahi kumanda etmekte devam ediyorsa ve edecekse, ideolojik renk ancak o vakit açık ve inkâr edilemez biçimde su yüzüne çıkmış sayılır.” (Ülgener, 1976-77: 16)

Bu durumda, bilimin kaçınması gereken ideolojinin analizden çıkarılması çok sıkıntılı ve uzun bir süreç olacaktır. Üstelik mevcut bir ideolojinin dışlanması yeni ideolojilerin etkilerinden korunmayı da sağlamayacaktır. Sosyal bilimlerde kanıtlanabilir önermeler küresinin son derece sınırlı olması nedeniyle, ideoloji kişisel deneyim ve etkilerin önemli rol oynadığı nihaî konularda sürüp gidecektir (Schumpeter, 1954a: 42-43).

Schumpeter, iktisadî analize yönelik iki tehlikeye daha işaret etmektedir: “özel bahaneler” (bazı ideal veya çıkarları korumak için metod ve olgulara yönelik bilinçli müdahaleler) ve “değer yargıları” (bazı nihaî hedefleri gözetmek)’dir. Bunlar ideolojik bozulmayı güçlendirse de tamamen aynı şey değildir. Öncelikle tutarlı analitik çaba değer yargılarının oluşturulması ve savunulması ile uyumsuz değildir. İkincisi, araştırmacı her iki tehlikeden de geri durmayı seçebilecektir. Sonuçta, bu iki olgunun ideolojik etkilerden farkı analiz öncesinde devreye girmemelerinde yatmaktadır (Schumpeter, 1949a: 346). Daha açık bir biçimde nitelendirmek gerekirse, ideoloji bilinçdışı, toplumsal ve analiz öncesi özelliklere sahiptir; oysa değer yargıları ihtiyarî, analiz sonrası ve kişiseldir (Schumpeter, 1949a: 349). Ancak, yine de bilimsel performans açısından, kendimizi değer yargılarından yoksun bırakmak ya da belli bir özel çıkarın savunucusuna muhalefet etmek zorunlu değildir. Olguları araştırmak ve bu doğrultuda araçlar geliştirmek ile

bunların ahlâkî ve kültürel açılardan değerlendirilmeleri mantıksal açıdan farklı şeylerdir. Üstelik bu ikisi birbirleriyle çatışmak zorunda da değildir. Benzer biçimde, belli bir çıkarın savunucusu dürüst bir analitik çaba yürütebilir ve bir kişisel çıkar doğrultusunda bir iddiayı kanıtlamaya çalışmak söz konusu analiz aleyhinde bir kanıt olarak değerlendirilemez (Schumpeter, 1949a: 346).

Görüldüğü gibi, Schumpeter ideoloji kavramını yakın bazı diğer kavramlardan farklı biçimde değerlendirmektedir. Dolayısıyla ideoloji, bilim öncesinde araştırmacının bilinci ile ilgilidir ve sosyo-psikolojik niteliklidir (Steen, 2003: 8). Schumpeter, bu doğrultuda olmak üzere, ideoloji ile “felsefe”yi de birbirlerinden ayıştırmaktadır. Eğer felsefe, nihaî bilgiler (ontoloji), nihaî hedefler (teleoloji) ve nihaî normatif kurallar (ahlâk) ile ilgili inançlar sistemi olarak tanımlanırsa, filozofun iktisadî da onun felsefesi tarafından belirlenmektedir (Schumpeter, 1954a: 28). Nitekim Schumpeter, 1912’de yayınlanan *Epochen der Dogmen und Methodengeschichte* başlıklı eserinde, iktisadın ortaya çıkışını iki farklı kökene dayandırmaktadır. Bunlardan biri felsefe iken, diğeri güncel sorunlara çözüm arama çabasıdır (Schumpeter, 1954b: 9-10). Ancak, burada Schumpeter’in iktisadî analiz tarihi ile iktisadî düşünce tarihi arasında yaptığı ayrımın önemine işaret etmekte yarar olduğunu düşünüyorum. Schumpeter, iktisadî analiz olarak adlandırdığı alanın bazı diğer entelektüel insan faaliyetlerinden farklı bir nitelik arz ettiğini belirtmektedir. Buna göre, verilere dayanmayan, mistik veya metafizik önermeler; felsefi vizyon veya anlamların açıklanması; olgusal analiz ve pratik amaçları; iktisadî hayatın kurumsal boyutları; değişim karşısında insanın aklını kullanma çabaları ve nihayet belirli bir kültürün veya toplumun nihaî amaçları iktisadî analizin ilgi alanı dışında kalmalıdır (Viner, 1954: 895). Nitekim Schumpeter, iktisadî analizin hiçbir zaman felsefi kanaatlar tarafından biçimlendirilmediğini, aksine pozitif iktisadın bir araçlar ve teoremler bütünü olduğuna işaret etmektedir. Öte yandan, iktisadın tamamen otonom olmadığını ve ayrıca iktisadî düşüncenin iktisatçıların felsefi görüşlerinden etkilendiğini de yadsımamaktadır (Chalk, 1958: 271-272).

Daha açıkçası, iktisadî analiz ideolojiden uzak durabilir, ancak vizyon açısından bunu söylemek mümkün değildir. İktisat, analitik süreçte uygulanacak metodolojik kurallar sayesinde bunu başarabilir. Çünkü bir çok teori veya istatistiksel araç ideolojik anlamda nötr niteliğe sahiptir. Ayrıca bir çok araç ve teori sadece insanlar onları yanlış bir biçimde ideolojiler ile ilişkilendirdikleri için ideolojik özellik kazanmaktadırlar (Schumpeter, 1954a: 44). Bu görüşleri bağlamında, Schumpeter’in özellikle Hutchison’a yaklaştığını vurgulayabiliriz. Hutchison’ın iktisada ait sentetik sert çekirdeği kurgulamanın yöntemlerini araştırması da Schumpeter’in düşünceleri doğrultusunda bilimin pozitif boyutu ile ilgilidir. Schumpeter, yukarıda da

vurgulandığı üzere, özellikle erken dönem eserlerinde, politik iktisadın pozitif iktisada dönüşme sürecini bilimsel bir çerçeveye oturtmaya çalışmış veya bir başka ifade ile iktisadî analizde absöütist yaklaşımı hararetle savunmuştur.

5. SCHUMPETER'İN VİZYON KAVRAMI

Her ne kadar ideolojileri, değer yargılarını veya kişisel çıkarları bilimden dışlamak gerekse de, daha önce vurguladığımız gibi bilimi nihâf olarak kendi başına ele almamız mümkün değildir. Bu noktada Schumpeter, araştırmalara sıfırdan başlanmadığını, en azından önceki araştırmacıların fikirlerinden yola çıkıldığını söylemektedir (Özel, 2001: 24). Üstelik gerçekten sıfırdan başlansa dahi analitik çabanın sahibinin kendine ait kimi düşüncelere sahip olması kaçınılmazdır. Basit bir örnekle, üzerinde sorular sorduğumuz, cevaplar aradığımız alanın seçimi dahi bizim o alanı diğer alanlara nazaran daha önemli veya en azından daha ilginç bulduğumuzu gösterir. Nitekim Popper'in şu sözleri söz konusu durumu apaçık gözler önüne sermektedir :

“...Ben yirmi beş yıl önce, Viyana'da bir grup fizik öğrencisine, derse başlarken şu yönergeyi vererek anlatmaya çalışmışım: 'Kalem-kağıt çıkarın; dikkatle gözlemleyin ve gözlemlediğinizi yazın!' Tabiatıyla, onlardan *neyi* gözlemlemelerini istediğimi sordular. Besbelli ki, 'Gözlemleyin!' yönergesi saçmadır. ...Gözleme her zaman seçicidir. Seçilmiş bir nesneyi, belirli bir ödevi, bir ilgiyi, bir görüş açısını, bir sorunu gerektirir. Betimlenmesi de, özgülük sözcükleri [*property words*] olan betimleyici bir dilin varlığını, benzerlik ve sınıflandırmanın varlığını gerektirir; bunların kendileriye yine, ilgileri, görüş açılarını ve sorunları gerektirirler.” (Magee, 1990: 30)

Popper'in yaklaşımı ile aynı doğrultuda olmak üzere Schumpeter, analitik çaba için gerekli olan ham maddenin elde edilmesinden önce bir *bilim öncesi bilişsel hareket*'e ihtiyaç duyulduğunu vurgular ki buna da *Vizyon* adını vermektedir (Schumpeter, 1954a: 41).

Bütün bilimsel girişimlerde, kronolojik olarak ilk önce var olan *Vizyon*'dur. Analitik çalışmaya başlamadan evvel araştırmak istediğimiz olguları belirleriz ve sezgisel olarak nasıl birarada bulduklarına dair ön fikirler ediniriz. Diğer bir ifade ile, bizim baktığımız yerden temel özelliklerinin nasıl görüldüğünü kaydederiz. Bu açıktır belki, ama eğer böyle değilse, bizler bir vizyondan ziyade, bizden önce gelenlerin çalışmalarından veya genel kabul gören fikirlerden de yola çıkabiliriz (Schumpeter, 1954a: 561).

Daha önce değinildiği üzere, Schumpeter vizyon ile ideoloji arasında yakın bir ilişki olduğunu tespit etmektedir. Nitekim ideoloji kavramı analiz öncesi bilişsel hareket bağlamında devreye girebilmektedir. Ancak, her ne

kadar bilim adamının vizyonu onun ideolojisini ortaya koyabilse de, tek başına onun ideolojisini oluşturmayacaktır. Dolayısıyla, vizyon ile ideoloji farklı anlamlar taşımaktadır. Daha açık ifade etmek gerekirse, Vizyon insanoğlunun belirli bir tarihsel durumda karşılaştığı problemlerin doğasının veya gerçekliğin karmaşık biçimli bir ifadesi olarak görülmelidir. Oysa ideoloji, tarihsel, toplumsal ve politik bağlamlar ile ilişkili bir düşünce sistemidir (Steen, 2003: 16).

Eğer vizyonu bir tür entelektüel rehber olarak tanımlar isek, özgün vizyon sahibi bir araştırmacının kendi disiplini bağlamında özgün bir katkı yapma ihtimalinden bahsetmemiz gerekmektedir. Burada Schumpeter'in vizyon ile analiz (bilimsel çaba) kavramları arasında bir farklılık bulunduğuna işaret ettiğini vurgulayalım. Söz konusu dikotomi çerçevesinde, bir toplumun iktisadî durumu ile ilgili her teori birbirini tamamlayan, ama esas itibarıyla iki farklı unsurdan oluşmaktadır. Öncelikle, belirli bir zamanda hayatı anlayabilmek için neyin önemli ve neyin önemsiz olduğu ile ilgili teori sahibinin görüşleri vardır. İkinci olarak, kesin önermeler veya teoriler haline getirilen ve vizyonun kavramsallaştırılmasını sağlayan teorisyenin tekniği gelir ki buna da analiz adını verebiliriz (Schumpeter, 1954a: 268).

Schumpeter'e göre analitik çabanın ilk özelliği, vizyonun içerdiklerini kavramsallaştırmak, vizyonun unsurlarını birer kimlik edindirecek biçimde belirgin kavramlar haline getirmek için adlandırmak veya etiketlendirmektir. Bu iki hareket tarzı tabii ki birbirlerinden bağımsız değildir, ama aralarında kesintisiz bir alışverişin de olması gerekmektedir (Schumpeter, 1954a: 45). Daha sonra sıra, özgün olarak sahip olduğumuz bilgileri kontrol etmek ve zenginleştirmek amacıyla daha fazla ampirik veri (olgular ile ilgili bilgiler) elde etmeye gelmektedir.

Dolayısıyla Schumpeter'in düşüncesinde dikotomik yapının yanına bir de olguları eklememiz gerekmektedir. Bu durumda, vizyon, teorik sistem (analiz) ile olgular arasında var olagelen etkileşim bilimsel süreç olarak adlandırılmalıdır. Olgusal çaba ve teorik çaba, aralarındaki sonsuz alışveriş ile bilimsel modeller üretecektir. Tabii tutarlı ve yeterli olması için giderek daha şiddetli sınaama standartları yaratılacaktır. Nitekim Popper veya Hutchison'ın yapmak istedikleri de bu doğrultuda değerlendirilmelidir. Nihayetinde meydana gelen analitik yapı özgün vizyonun yaşayan unsurları ile var olan etkileşimin ürünleridir (Schumpeter, 1954a: 42). Teori, vizyon ve olgular arasında her ne kadar karşılıklı etkileşimin varlığından söz edilebilse dahi, esas yönün vizyon-teori-olgular sıralaması şeklinde olması gerekmektedir. Buradaki temel vurgunun ise vizyon ile teori arasındaki etkileşimin üzerinde olduğunu unutmamalıyız (Andersen, 1991: 41).

Schumpeter, iktisatta sezgisel içgörünün de önemini vurgulamış, Marx ve Walras gibi derin hayranlık beslediği düşünürlerin geçerli soyutlamalar

yapmalarına imkan sağlayan olgunun bu tarz bir sezgi olduğunu irdelemiştir (Seligman, 1962: 697). Tabii burada karşımıza çıkan bir başka sakınca ise, vizyona çok yakın anlamda kullanabileceğimiz *sezgi* kavramının zaman içinde gerçeklikten uzaklaşması tehlikesidir (Viskatoff, 2002: 9). Gerçeklik ile ilgili sezgilerimize dayanarak varsayımlarımızı ve daha sonra da modellerimizi inşa edebiliriz. Ama oluşturduğumuz teorik modeller sezgileri biçimlendirdiğinde, süreç yine aynı mecrada akar ve biz de gerçeklik hakkındaki özgün sezgilerimizi kaybederiz.

Schumpeter ise, mevcut bir vizyonun yerleşik bilimsel anlayışın analitik nitelikteki ilerlemeleri ile değiştirilemeyeceğini vurgulamaktadır. Buna göre, eski vizyonun yerine yenisini koyabilmek için, kaynağı mevcut bilimsel olgu, metod ve sonuçlarda yer almayan yepyeni bir anlayış ışığında dünyayı yeniden kavramsallaştırmak gerekir ki bu da yeni bir vizyonun tarih sahnesine çıkması demektir (Schumpeter, 1954a: 41). Burada ortaya konulduğu biçimiyle analiz öncesi vizyon, Thomas S. Kuhn'un *paradigma* kavramı ile yakın anlam taşımaktadır. Hatta Kuhn'un ilk defa 1962'de yayınlanan başyapıtı *The Structure of Scientific Revolutions*'ta paradigma değişimi kavramı açıklanırken vizyon teriminden de yararlanılmaktadır (Kuhn, 1962: 110-134).

Vizyon kavramının çağrıştırdığı bir başka düşünce ise, gelecek ile ilgili öngörüler yapmakta vizyon sahibi araştırmacıların daha başarılı olduklarıdır. Gelecek ile ilgili belirsizlikler karşısında öngörü, tahmin veya senaryoların oluşturulması amacıyla, araştırmacıların özgün vizyonlarından faydalanabilecekleri açık bir gerçektir. Ancak, ortaya konulan senaryo, teori ya da modellerin başarılarını veya başarısızlıklarını sadece arka plânlarında yer alan vizyonlarına bağlamak doğru olmayacaktır. Çünkü vizyonu izleyen analiz dönemi de, Schumpeter'in de ısrarla vurguladığı gibi büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla, analitik yöntemlerimiz veya oluşturmaya çalıştığımız sentetik modellerimiz başarısız olursa, yanlışlığı buralarda kullanılan yöntemlerde aramak daha doğru olacaktır. Unutmamak gerekir ki vizyonun önemi geleceğe ışık tutmakta değil, bilimsel çabalarımızın arifesinde bizlere ön bilgiler sunabilmesinde bulunmaktadır (Heilbroner, 1990: 1113). Bu şekilde dünyanın işleyişi hakkında farklı bir entelektüel kaynağa sahip oluruz ve bunu sadece gözlem metodu ile ikame etmek ne mümkün ne de yararlı olacaktır.

Bu çerçevede, bilimsel çabaya başlamak için gerekli olan malzeme bizim "şey"lere yönelik vizyonumuz ile ilgilidir ve tabii ki tanım olarak ideolojik niteliği haizdir (Blaug, 1985: 707). Bizler "şey"leri nasıl görmek istediğimize bağlı olarak onları tanımlarız ve daha başlangıçta ilerleyebilecekleri yörüngeyi eni konu belirleme yoluna gideriz. Bu yörünge özellikle ilgili alanın uzmanları tarafından dokunulmaz kabul edilen, üzerine gitmek

yönünde yükümlülük hissedilmeyen bir tür eşik yaratmaktadır. Nitekim söz konusu yörünge veya eşik nadiren formüle edilir. Ancak, birçok unsurun biraraya gelmesi ile oluşmaktadır. Mesela daha önceki çalışmalar, uzmanların mutabakatı gibi konular bir temel teşkil edilebilir. Çıkış noktası itibarıyla rasyonel nitelik de arz edebilir, ama bu durum zaman içinde rasyonel kalınacağı anlamına gelmeyecektir.

Burada Schumpeter, açıkça, bilimsel görüşlerin arka plânında yer alan bir metafizik dokudan söz etmektedir. Bu metafizik doku içerik olarak bizlerin varsayımlarını etkilemektedir. Hatta kendimize açıkladığımızda güvensizlik duygusu ile sarsılacağımız kişisel veya toplumsal özelliklerimiz ile de ilgili olabilir. Dolayısıyla, Schumpeter'in tanımladığı anlamlarıyla hem ideoloji hem de vizyon ile yakından ilintilidir. Örnek vermek gerekirse, Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede yaşayan bizler, kalkınma, zenginleşme, refah ve bilgi toplumu gibi veri olarak kabul ettiğimiz hedef kavramlara ulaşabilmek için devlet katında “iyi yönetim”in zorunlu olduğunu kabul etmekteyiz. Ya da şöyle ifade edelim, “zenginlik” adını verdiğimiz “şey”i algılamamız onun öncesinde “iyi yönetim”in var olması ile ilişkilidir. Oysa hiç tartışmadan, akan zaman içinde belki de önce “zenginlik-refah” ve arkasından “iyi yönetim”in gelmiş olduğunu veya gelebileceğini göz ardı ederiz. Böylesi bir vizyon çerçevesinde, vatandaşları ve kurumları ile Türkiye'nin neredeyse tamamının iyi yönetime ulaşmak amacıyla, hiç sorgulamadan, örneğin *Avrupa Birliği* karşısında reformist ve teslimiyetçi bir tavır içinde bulunması şaşırtıcı değildir. Alternatif bir öneri getirmek, örneğin daha rasyonel olmanın yollarını araştırmak, mevcut “ideoloji” bağlamında huzur kaçıran bir öneri olarak değerlendirilmekte, kendine acıyan ve yalvaran tutumlarımız karşısında yok sayılmaktadır. Moles, bu tarz bir yaklaşımı, Marx, Freud veya Einstein'ın görüşlerine yönelik olduğu gibi, “huzurlu hayranlıklar beslemeye indergemek” şeklinde değerlendirmektedir (Moles, 1993: 270). Tabii ki çevresel koşullarımızın insanlarımızı bu yönde düşünmeye sevk ettiği olgusu anlaşılabilir. Ancak, burada ifade edilmeye çalışılan nokta, söz konusu “ideoloji” ve “vizyon”ları rasyonelleştirmemizin zorunlu olduğudur. Aksi takdirde, zaman içinde rasyonel unsurlara karşı galip gelen insanımızın “irrasyonel” özellikleri ile yeniden başbaşa kalabiliriz.

6. SCHUMPETER'E GÖRE DİĞER İKTİSATÇILARIN VİZYONLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Schumpeter, *History of Economic Analysis*'te vizyon kavramını bir diğer anlamıyla daha kullanmaktadır. Buna göre, vizyon bilimde büyük başarıları beraberinde getiren ve “sanatsal yaratıcılık” benzeri bir unsur olarak tanımlanmaktadır (Schumpeter, 1954a: 113-114). Burada ele alındığı

anlamıyla vizyon, Max Weber'in de değinmiş olduğu "sezgi" ve "yaratıcılık" kavramları ile yakın anlam taşımaktadır (Swedberg, 1995: 526). Bu çerçevede, Moles'un görüşleri de dikkat çekicidir:

"[Y]aratma ve buluş birbirinden temelde farklı iki kategorinin kombinezonu veya birleştirilmesi anlamına gelmektedir. Bu iki kategori şunlardır :

- *Aşkın yaratma* veya mutlak buluş; bu, matematikte ünlü Gödel teoreminden esinlenmiş bir düşünce tarzını izlemektedir; zira daha önceden bilinen şeylerin yeni bir kombinatuvarına indirgenemez niteliktedir.

- *Varyasyonel yaratma*; bu, yukardakinin tersine, daha önceden bilinen öğeler veya kurallardan hareketle bir takım kombinezonlar, varyasyonlar ve ayıklamalar yapmaya dayanmaktadır.

...Tanımı gereğince, aşkın yaratma hakkında, onun varlığını kabul etmek ve rolünü *a posteriori* kavramak dışında, söylenecek bir şey yoktur." (Moles, 1993: 268)

Moles'un aşkın yaratma hakkında söylediklerinin Schumpeter'in görüşleri (vizyon) ile aynı doğrultuda olduğu açıkça ortadadır. Tabii bu tarz bir vizyon yaklaşımının sadece bilimsel çabanın öncesinde var olmadığı, bazen mevcut bilimsel olgu, metod veya analitik çerçevelerin açıklayamadığı noktaları görmemiz istendiğinde de birileri tarafından kullanılmak istendiği vurgulanmalıdır. Schumpeter, örnek olarak John M. Keynes'in iktisada getirdiği yeni bakış açısını göstermektedir. Keynes'in vizyonu, 1919 tarihli *The Economic Consequences of the Peace*'de ilk defa kağıda dökülmüş ve 1936 tarihli başyapıtı *The General Theory of Employment, Interest and Money*'de nihaî analitik halini almıştır (Schumpeter, 1954a: 1171-1172). Keynes'in kapitalist sistemi durgunluk bağlamında ele alması ise, Schumpeter'in kapitalizm tanımlaması ile taban tabana zıt bir yaklaşımdır.

History of Economic Analysis'te Schumpeter diğer bazı iktisatçıların vizyonlarını da değerlendirmiştir. Kitabında, Floransalı Aziz Antonine, iktisadî süreci tüm yönleri ile ele alan anlaşılır vizyona sahip bir düşünür olarak tanımlamaktadır (Schumpeter, 1954a: 95). Bir diğer düşünür James Anderson ise bir çok iktisatçıda rastlanmayan bir vizyona sahiptir (Schumpeter, 1954a: 263). Schumpeter, Friedrich List için bilimsel bir atılım için gerekli olan ulusal tavır ile ilgili büyük bir vizyona sahip olduğu yorumunu yapmaktadır (Schumpeter, 1954a: 504). Benzer bir özelliği Henry Carey'de de görmek mümkündür (Schumpeter, 1954a: 516). Klasik iktisatçıları vizyonları itibarıyla değerlendirirken, Schumpeter bu grubu üçe ayırmayı tercih etmiştir. İlk grup olan "karamsarlar"ın en ünlü örnekleri tahmin edilebileceği gibi Malthus ve Ricardo'dur. Bu iktisatçılar müthiş bir iktisadî gelişmenin arifesinde bulunulmasına rağmen, nüfus artışı ve azalan

verim yasasına fazlasıyla bağlı kalarak, hayalgücü eksik olan vizyonları nedeniyle büyük bir yanılğı içinde olmuşlardır (Schumpeter, 1954a: 571). “İyimserler” grubunda yer alan bir çok iktisatçı ise, sezgisel olarak kapitalizmin üretim kapasitesi yaratma gücünün farkına varmalarını sağlayan bir vizyona sahip olmuşlardır (Schumpeter, 1954a: 572). Ancak, Schumpeter klasik iktisatçılar arasında en önemli vizyonun Marx’ta bulunduğunu ileri sürmektedir. Nitekim Marx, teorileri ile değil ama, kapitalizmin içsel döngüsünü kavrayabilen ve sanayideki değişimin rolünü fark eden vizyonu ile önemli sayılmalıdır (Schumpeter, 1954a: 31-32). Neoklasik devrimin yaşanmasını sağlayan gelenek ise, vizyonu açısından, John S. Mill veya Adam Smith’ten pek de farklı değildir (Schumpeter, 1954a: 892). Jevons, Böhm-Bawerk ve von Wieser de vizyon sahibi iktisatçılar olarak değerlendirilebilir (Schumpeter, 1954a: 826; 846-848). Ancak Schumpeter, Léon Walras’ın kendisi üzerinde herhangi başka bir iktisatçıdan daha fazla etki bıraktığını belirtmektedir (Schumpeter, 1989: 165). Walras’ın genel denge teorisi iktisadî ilişkilerin yapısını açıklayan temel bir ilke olarak önemli bir vizyona işaret etmektedir (Maneschi, 2000: 17).

7. SCHUMPETER’İN ÖZGÜN VİZYONU

Schumpeter, iktisadî analizin temel ilgi alanının *değer teorisi* olduğunu vurgulamış ve temel tezini söz konusu teorinin tarihine yönelik özel ilgisi ile ortaya koymuştur (Meek, 1967: 200). Ama vizyon kavramı ile yakından ilgili olan temel iktisadî konunun, esas itibarıyla iktisadî gelişme kavramı olduğunu düşünmektedir (Schumpeter, 1954a: 892). Nitekim onun kendine has vizyonu, kâr peşinde koşan girişimciler ve bu girişimcilerin yarattıkları niteliksel değişimler sonucunda yenilenen kapitalist sistem ile ilgilidir (Maneschi, 2000: 3). Burada Schumpeter’in çok iyi bilinen *yaratıcı yıkım* sürecine atıf yapıldığı açıkça ortadadır. Söz konusu yaklaşım, Schumpeter’in olguları açıklamaya yönelik analitik niteliği haiz *mikro* ölçekli vizyonudur. Daha açık bir ifade ile, kapitalist sistemde iktisadî sürecin nasıl işlediğini kavrama yönünde bir arayıştır.

Ancak, esas ilginç olan nokta Schumpeter’in mikro vizyonunun bazı özellikleridir. Enrico Santarelli ve Enzo Pesciarelli, Schumpeter’in girişimci olarak adlandırdığı elitler ile sıradan iktisadî işlevleri yerine getiren işadamlarını birbirlerinden ayırt ettiğini vurgulamaktadır. Burada önemli olan, Schumpeter’in üzerinde durduğu ayrımın, Nietzsche’nin *üstün insan* (havas) ve *halk* (avam) ayrımına benzer bir şekilde iki farklı insan tipine dayandırılmasıdır (Santarelli ve Pesciarelli, 1990: 689-691). Schumpeter’in üstün insanı, kapitalist ekonomiye dinamizm katarken, sıradan işadamı ancak statik dönemde varlığını sürdürebilmekte, kâr edebilmektedir. Burada kısaca ele aldığımız Schumpeter’in mikro anlamdaki özgün vizyonu ve buna

dayanan teorik modelleri, 1908-1912 arasında yayınlanan çalışmalarında belirginleşmeye başlamıştır. Özellikle *The Theory of Economic Development* adlı eserinde, düşüncesinde daha sonra iyice billûrlaşacak temel karakteristikleri ve önemli politika seçeneklerini ortaya koymuştur (Wright, 1950: 186). Burada Schumpeter'in müstesna analitik katkısı, ana hatları itibarıyla ortaya konmaktadır. İktisadî gelişmenin dinamiklerini inceleyen Schumpeter, *Kreislauf* un, daha açık bir ifade ile dengelenmiş ve durağan bir ekonominin, yenilenmeyi başaracak girişimci ile evliliğine dikkatleri çekmek istemektedir. Bu birlikteliğin düşünsel kökenleri ise, bir tarafta Lozan Okulu'nun genel denge anlayışı ile Walras'a, diğer tarafta ise Alman Tarihçi Okulu'nun yeniliği yaratan girişimcisi ile Schmoller'e kadar uzanmaktadır (Waters, 1961: 135-136).

Söz konusu vizyonu analitik anlamda kullanılabilir hale getirme çabası ise 1939 yılında yayınlanan *Business Cycles* adlı eseri ile somutlaşmıştır. Başlangıçta iktisadî analizde nokta-zamanlı [ahistorik] absöütist yaklaşımı benimseyen Schumpeter'in nihâî amacı ise, *Vizyon* ve *Teori* ile desteklenen istatistiksel ve tarihsel bir analize ulaşmak olmuştur (Andersen, 1991: 43). Nitekim, iktisadî olguların incelenmesi bağlamında teorik, istatistiksel ve tarihsel yöntemleri yerine göre tercih etmeyi önermiş ve bir tek yöntemle bel bağlamanın sağlıklı bir yol olmadığını vurgulamıştır (Demir, 1995: 160).

Diğer taraftan, Schumpeter'in *makro* düzlemde ve akan-zamanda (historik) bir vizyona da sahip olduğu vurgulanmalıdır. Bu vizyon, kapitalizmin başarılarından ötürü, toplumsal bir mutabakatla ve ihtilale gerek duymadan yerini sosyalizme bırakacağına dair görüşü çerçevesinde anlam bulmaktadır. Doğal olarak, söz konusu yaklaşımın test edilebilir ve yanlışlanabilir bir model olarak görülmesi mümkün değildir ama, bizlere Schumpeter'in metafizik değer yargılarını çözümleme anlamında örnek teşkil etmektedir. Marx'ın dehasını takdir eden ancak, karamsarlığını kabullenemeyen Schumpeter, iyimser yaklaşımıyla toplumsal düzenin nasıl kurgulanabileceğini sorgulamıştır. Nitekim Schumpeter'in, yaşadığı dönemin acıları da dikkate alındığında, Hıristiyan inancı çerçevesinde idealleştirilen insan tipolojisine dayanan, sosyalizmin yanı başında ona alternatif, ve nihayet yeryüzünde eşitlik ile kardeşliğin egemen olduğu bir *cennet krallığı* düşlemesi şartıcı değildir (Gottlieb, 1959: 21).

Schumpeter'in içini doldurmaya ömrünün elvermediği bu model bağlamında, mevcut politik sistemlere alternatif olarak *Papalık Emirnameleri*'ne dayanan bir politik yapılanmayı işaret etmesi, onun sübjektif bilgi dünyasının özellikleri hakkında ilginç bir ipucu olarak değerlendirilmelidir (Sayar, 1998: 100, dn. 3). Bu konuyu biraz daha aydınlatmak gerekirse, Schumpeter *Capitalism, Socialism, and Democracy* başlıklı kitabının son bölümünde -ki *The March into Socialism* başlığını taşımaktadır-, toplumsal

düzenin yavaş da olsa kesintisiz bir dönüşüm süreci yaşadığını vurgulamakta ve mevcut iktisadî-toplumsal sistemlerin de bundan kaçınamayacağını irdelemektedir. Dolayısıyla, toplumsal düzenin örgütlenmesinde kapitalizm dışı ve sosyalist sistemlere alternatifler aramaktadır. O, *Quadrogesimo anno*'da “herşeye gücü yeten” devlete karşıt bir olasılık görmüştür (Schumpeter, 1949b: 416). Gelecek karşısında duyduğu endişelerin ışığında, Schumpeter'in metafizik değer yargılarına sığınması garipsenmemeli, kurmaya çalıştığı iyimser modelin makro düzlemde sahip olduğu vizyonun önemli bir boyutu olarak değerlendirilmelidir. Ancak, bu bağlamda Sayar şu önemli tespiti yapmaktadır :

“...Ülgener'in Schumpeter'e bu bağlamda hiç ilgi duymadığına hükmedebiliyoruz. Kaldı ki bir şeyh torunu-müftü oğlu olan Sabri Bey'in öyle papalardan gelecek tamimlerle ya da muharref bir hıristiyanlığın kaynaklık edeceği 'a priorizm'e teslim olması esasen beklenemezdi. (Bu 'a priorizm'in kökeninde Papa IX. Pius'un 1870 yılında yanılmazlığının ilan edilişi gerçeği vardır. Geriye kalan Schumpeter'in bağlı olduğu inanç sisteminden hareketle sosyalizme alternatif bir model arayışıdır.” (Sayar, 1998: 100, dn. 3)

Schumpeter'in sübjektif bilgi küresindeki bir diğer ilginç nokta, onun toplumsal düzende elitlerin oynadığı roller hakkındaki görüşleridir. Yukarıdaki satırlarda, Schumpeter'in tanımladığı girişimci tipinin iktisadî anlamda bir elit olduğu irdelenmişti. Bu elitin, Pareto'nun “etkinliklerini gösterdikleri dalda en yüksek göstergelere sahip olanlar” biçimindeki *geniş* tanımıyla uygun düştüğünü de vurgulamalıyım (Pareto, 1935: 1423). Bu tanım çerçevesinde, elitin herhangi bir metafizik ya da ahlakî anlamı yoktur, ama toplumsal düzenin örgütlenişi bağlamında önemi yadsınamaz. Schumpeter'e göre, kapitalist toplumsal düzenin ihmal edilmiş bir boyutu ve bu boyutun da elitler ile yakından ilgisi vardır. Kapitalist düzenin insanoğlunu ulaştırdığı refah düzeyi bağlamında, yönetici elitlerin katkıları, liderliğin rolü, yaratıcı liderliğin işleme için gerekli olan şartlar, endüstriyel disiplin ihtiyacı gibi ön plâna çıkan hususları yadsımak mümkün değildir. Schumpeter, tüm bunlarla ilgili görüşlerin, dinamik ve ilerlemeci bir toplum anlayışı çerçevesinde, kapitalist sistemin tarihsel katkılarının göz ardı edilmesine de yol açmaması gerektiğini düşünmektedir (Gottlieb, 1959: 23). Nihayetinde kapitalizm bir değerler sistemidir, yaşama karşı bir tavidir ya da bir eşitsizlik uygarlığıdır. *Imperialism and Social Classes* (1951) kitabında ele aldığı şekliyle kapitalizm, radikal eleştirmenlerinin sıkça aynı anlamda kullanmaya çalıştıkları *emperyalizm* veya *militarizm* uygulamalarından çok farklı bir toplumsal ve ekonomik sistemdir (Schumpeter, 1951: 83-130).

Capitalism, Socialism, and Democracy'de Schumpeter'in üzerinde ısrarla durduğu nokta, tarihsel perspektifte ve *laissez-faire* kapitalizminin

bütünlüğünü bozacak doğrultuda, sosyalist plânlamayı içselleştirmeyi veya bir emekçi kapitalizmini düşlemeyi sürdürmenin mümkün olamayacağıdır (Schumpeter, 1949b: 418-419). Akan zaman içinde, kapitalizm zaten irtifa kaybetmiş, kendi kurumsal çerçevesini tahrip etmiştir. Gelişimin rutinleşmesi ise girişimci ruhun önemsizleşmesine ve burjuvanın faydalı özelliklerinin gerilemesine neden olmuştur (Machlup, 1943: 316-317). Ayrıca sistemin kendini yeniden üretmesini sağlayacak politik düzlem yeteneksizleşmiştir (Demir, 1995: 168). Schumpeter'in kapitalizmin yıkılışına dair endişeleri olarak özetlenebilecek bu görüşleri, onun liberal vizyonu ile yakından ilintilidir. Nitekim, yukarıda değindiğimiz Hıristiyan inancı ile çelişmeyen, hatta onun bünyesinde içselleşmiş; ilerleme, bilim, insanın özde iyiliği ve özgürlük gibi liberal değerler Schumpeter'in metafizik değer yargıları arasında önemli bir yer tutmaktadırlar. Üstelik Hıristiyan inancı ile liberal değerleri tek bir potada eritmesi, toplum içindeki eşitsizlik ve toplumsal ilerleme gibi çözümlemesi zor konulardaki görüşlerini de biçimlendirmiştir. Büyük iktisat düşünürü ve tarihçisi Jacob Viner'in *The Role of Providence in the Social Order* (1972) kitabında ortaya koyduğu gibi, Hıristiyan inancının toplumsal eşitsizliği açıklamaya yönelik yaklaşımları vardır (Viner, 1972: 86-113). Örnek vermek gerekirse, *The Great Chain of Beings* doktrini toplumdaki hiyerarşik yapıyı ve eşitsizliği *Yaratıcı'nın* eseri olarak görmektedir. Toplumsal *status quo*'yu meşrulaştıran bu görüş çerçevesinde, ilerleme kavramı da daha sonra Leibniz tarafından sözlere dökülen *Natura non facit saltem* mottosu bağlamında vücut bulmaktadır. Schumpeter'in farklılığı bu mottoyu *Natura facit saltem* olarak kurgulaması; yaratıcı yıkım sürecinin toplumu ileriye götüreceğini ve elit girişimci sınıfın bu sürecin başını çekeceğini vurgulamasıdır. Dolayısıyla, Schumpeter'in mikro vizyonu, diğer bir deyişle, statik ekonomik durumu (eşitsizlik veya status quo) ve yenilikçi girişimciyi (yaratıcı yıkım) irdeleyen yaklaşımı ile makro vizyonu, yani Hıristiyan inancı (Tanrı'nın inayeti) ile liberal değerleri (İlerleme) birbirleriyle uyumludur veya içsel olarak tutarlıdır.

Ancak, eğer onun tüm çalışması bir bütün olarak ele alınır ise, akan zamanda bu bütünlük kapsamında bazı uyumsuzluklar veya gerilimler olduğu da göz ardı edilemeyecektir. Yine de farklı düşünce öbeklerinin bir arada yaşarlığı tespit edildiğinde, bu durumu Schumpeter'in zaman içinde yanıldığı veya kullandığı kavramlarda esnetmelere gittiği şeklinde yorumlamak da doğru olmayacaktır (Graça Moura, 2000: 16). Burada esasen izlenmesi gereken yol, Schumpeter'in 'vizyon'u ile 'analiz'ini birbirlerinden ayırıştırmaaktır.

Schumpeter'in bu yazıda ele alınan subjektif görüşleri, kanımca, normatif saplantılar haline dönüşmemiş; 20. yüzyılın bu büyük iktisatçısı mistik bir bataklıkta içinde kaybolmamıştır. Aksine bunlar onun aklının

ürünlerini kullanacağı zeminin sınırlarını belirlemekte kullanılan, Kantçı anlamdaki *regülatif ilkeler* biçiminde hayat bulmuştur. Dolayısıyla bütün bunlar onun yadsınamaz dehasının ve gelecekte de artmaya devam edecek önemini işaretleri olarak düşünölmelidir.

8. SONUÇ

Kapitalizmi değerlendiren görüşleri ile tanınan Schumpeter'in, özellikle bu yazıda ele alınmaya çalışılan iktisat metodolojisi ile ilgili fikirlerinin dikkate değer olduğu açıkça ortadadır. Vizyon kavramı ile Schumpeter, birçok bilim adamının üzerinde anlaşımadığı bilimsel önermelerin niteliği sorununu irdelemektedir. Söz konusu kavram, iktisatçıların kavramsal çerçevelerini nitelendiren bir kıstas olarak da değerlendirilebilir.

Schumpeter'in düşünceleri çerçevesinde; ideoloji, değer yargıları, vizyon ve analiz kavramlarının birbirlerinden ayrıştırılması, analitik anlamda kontrol edilmeyen fikirlerin sübjektif bilgi küresinden objektif bilgi küresine sızmasını engelleme arayışı olarak değerlendirilmelidir. Aksi takdirde, aynı somut olgular karşısında, farklı düşünürlerin zihinlerinde kristalleşen metafizik değer yargılarının çatışması ile karşı karşıya kalmak kaçınılmaz olacaktır.

Nitekim, özellikle Hutchison'ın iktisada taşımaya çalıştığı analitik-sentetik önermeler ayrımı ve varsayımların dahi teste tabi tutulmaları yaklaşımı vazgeçilmez metodolojik ilkeler olarak görölmelidir. Schumpeter'in görüşlerinin bu kavramsal çerçeve ile uyumsuz olmadığı kanısındayım. Özellikle ideolojinin vizyonun yerine geçmesi tehlikesine işaret etmesi dikkate değerdir. Üstelik Schumpeter'in bir adım ileride olduğu yorumu üzerinde de durulması gereken bir husustur. Hutchison'dan ziyade Popper'e yakın düşen tavrı ile Schumpeter, bilimin ve özellikle iktisadın sahip olması arzulan sert çekirdeğinin metafizik unsurlar da içerebilmesini önermektedir. Bu yaklaşım, insan davranışlarını yeknesak bir tipolojiye (*homo economicus*'a) dayandırmaktan daha çok, onu bir *homo duplex* olarak görmenin adımları olarak da değerlendirilebilir. Kavramsal anlamda maddî gerçekliğin yanına ruhî gerçekliği eklemek yönündeki bu tarz bir yaklaşımı, bilimin irrasyonelleşmesi olarak görmenin ve baştan reddetmenin yanlış olduğunu ve dolayısıyla, Schumpeter'in vizyon teorisinin hem savunulabilir hem de yararlı olduğunu düşünüyorum.

Diğer taraftan, 20. yüzyıl içinde iktisadın yaşadığı en önemli dönüşümlerden biri *formalizm* olarak tanımlanabilecek olan matematiksel ve istatistiksel yöntemler ile yakınlaşması olmuştur. Schumpeter'in de dikkat çektiği gibi, bilim adamının bu tarz yöntemlerden yararlanması tabii ki faydalı olacaktır. Ancak, ölçülemeyen olguları iktisadın kapsama alanı dışına

çıkarma tavrı, iktisadın sınırlı ve çorak bir alan haline gelmesi tehlikesini de beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede, bazı iktisadî araştırmaların insanın metafizik boyutuna yöneldiği iddia edilebilir. Ama bu yaklaşımlar da genelde analize dahil ettikleri sübjektif kavramların içlerini boşaltmaktadır. Dolayısıyla, iktisadın arayışının insanın manevî dünyasını ele almak olmadığı, ama bilim öncesi çabalar bağlamında onu reddetmesinin de gerekmediği ortadadır.

Bu çerçevede, bilimin ortaya koyduğu modeller, çözümler ve kuramlar ne kadar sentetik olursa olsun, bu noktalara ulaşmak için yola çıkıldığında sahip olunan vizyon fizik olduğu kadar metafizik unsurlar da taşır. İnsanoğlunun arayışı ile ilgili olan bu durum çıkış noktası itibarıyla bilimin kapsama alanına dahil edilemez. Çünkü burada insanın arayışı kutsal olan ile, *Varlık* ile mevcut ilişkisini tanımlamak amacını taşımaktadır. Schumpeter'in de kabullendiği gibi, metafizik boyut kaçınılmaz niteliği haizdir ve uygun bir biçimde kullanılırsa, insanın arayışına önemli katkılar getirebilecektir. Nitekim onun düşüncesinin metafizik boyutu da, dinsel inançları ve liberal görüşleri bağlamında somutlaşmaktadır.

KAYNAKÇA

- Andersen, Esben S. (1991). *The Core of Schumpeter's Work*, Smaskrift, (68), The IKE Group: Institute for Production, Aalborg University, Aalborg.
- Blaug, Mark. (1985). *Economic Theory in Retrospect*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Blaug, Mark. (1986). Kuhn versus Lakatos, or Paradigms versus Research Programmes in the History of Economics, *Economic History and the History of Economics*, 233-264, New York, New York University Press.
- Boland, Lawrence A. (1997). *Critical Economic Methodology: A Personal Odyssey*, London, Routledge.
- Chalk, Alfred F. (1958). Schumpeter's Views on the Relationship of Philosophy and Economics, *Southern Economic Journal*, 24, 271-282.
- Demir, Ömer. (1995). Joseph A. Schumpeter: Hayatı, Eserleri ve Katkıları, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 50, (1-2), 155-172.
- Eren, Ercan. (1994). *İktisatta Yöntem*, Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Gottlieb, Manuel. (1959). The Ideological Influence in Schumpeter's Thought, *Zeitschrift für Nationalökonomie*, 19, 1-42.
- Graça Moura, Mario da. (2000). *Metatheory as the Key to Understanding: Schumpeter after Shionoya*, paper presented at Conference 2000: Critical Realism: What Difference Does It Make?, May 5th / 7th 2000, Cambridge Realist Workshop, Cambridge.
- Haberler, Gottfried. (1950). Joseph Alois Schumpeter, 1883-1950, *Quarterly Journal of Economics*, 64, (3), 333-372.

- Heilbroner, Robert. (1990). Analysis and Vision in the History of Modern Economic Thought, *Journal of Economic Literature*, 28, 1097-1114.
- Heilbroner, Robert; Milberg, William. (1995). *The Crisis of Vision in Modern Economic Thought*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Hutchison, Terence W. (1953). Aufsätze zur Ökonomischen Theorie, by J. A. Schumpeter, *The Economic Journal*, 63, (249), 124-126.
- Klappholz, Kurt; Agassi, Joseph. (1959). Methodological Prescriptions in Economics, *Economica*, 26, (101), 60-74.
- Klappholz, Kurt; Agassi, Joseph (1960). [Methodological Prescriptions in Economics]: A Rejoinder, *Economica*, 27, (106), 160-161.
- Kuhn, Thomas S. (1962). *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago, University of Chicago Press.
- Lachmann, Ludwig M. (1976). From Mises to Shackle: An Essay on Austrian Economics and the Kaleidoscopic Society, *Journal of Economic Literature*, 14, (1), 54-62.
- Latsis, Spiro J. (1972). Situational Determinism in Economics, *The British Journal for the Philosophy of Science*, 23, (3), 207-245.
- Machlup, Fritz. (1943). Capitalism and its Future Appraised by Two Liberal Economists, *American Economic Review*, 33, (2), 301-320.
- Machlup, Fritz. (1951). Schumpeter's Economic Methodology, *Review of Economic Statistics*, 33, 145-151.
- Magee, Bryan. (1990). *Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı*, çev. Mete Tunçay, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Maneschi, Andrea. (2000). *Schumpeter's 'Vision' as Filter for his Evaluation of other Economists' Visions*, Working Paper, (00-W17), Department of Economics, Vanderbilt University, Nashville.
- Meek, Ronald L. (1967). *Economics and Ideology and Other Essays: Studies in the Development of Economic Thought*, London, Chapman and Hall Ltd.
- Moles, Abraham. (1993). *Belirsizin Bilimleri: İnsan Bilimleri İçin Yeni Bir Epistemoloji*, çev. Nuri Bilgin, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Özel, Hüseyin. (2001). İktisadi Analiz Tarihine Nasıl Yaklaşmak Gerekir?, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19, (2), 19-38.
- Pareto, Vilfredo. (1935). *The Mind and Society [Trattato di Sociologia generale]*, New York, Harcourt Brace and Company.
- Popper, Karl R. (1961). *The Logic of Scientific Discovery*, New York, Science Editions.
- Popper, Karl R. (1989). *Açık Toplum ve Düşmanları: Hegel, Marx ve Sonrası*, II, çev. Harun Rızatepe, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Popper, Karl R. (2001). Sosyal Bilimlerdeki Mantık, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı, Son Otuz Yılın Makaleleri ve Bildirileri*, 79-97, çev. İlknur Aka, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

- Redman, Deborah A. (1993). *Economics and the Philosophy of Science*, New York, Oxford University Press.
- Said, Edward. (2000). *Kış Ruhı, Edward W. Said'den Seçme Yazılar*, haz. ve çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları.
- Santarelli, Enrico; Pesciarelli, Enzo. (1990). The Emergence of a Vision: The Development of Schumpeter's Theory of Entrepreneurship, *History of Political Economy*, 22, (4), 677-696.
- Sayar, Ahmed G. (1998). *Bir İktisatçının Entellektüel Portresi: Sabri F. Ülgener*, İstanbul, Eren Yayınları.
- Sayar, Ahmed G. (2002). Totolojiden Fizikalizme Geçiş Sürecinde T. W. Hutchison'ın L. M. Fraser'a Dair Düşünceleri: İktisat Metodolojisi Tarihine Dair Bir Not, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (26), 145-151.
- Schumpeter, Joseph A. (1949a). Science and Ideology, *American Economic Review*, 39, (2), 345-359.
- Schumpeter, Joseph A. (1949b). *Capitalism, Socialism, and Democracy*, New York, Harper and Brothers Publishers.
- Schumpeter, Joseph A. (1951). *Imperialism and Social Classes*, Oxford, Basil Blackwell.
- Schumpeter, Joseph A. (1954a). *History of Economic Analysis*, London, George Allen and Unwin Ltd.
- Schumpeter, Joseph A. (1954b). *Economic Doctrine and Method: An Historical Sketch*, London, George Allen and Unwin Ltd.
- Schumpeter, Joseph A. (1989). Preface to the Japanese Edition of "Theorie der Wirtschaftlichen Entwicklung", *Essays on Entrepreneurs, Innovations, Business Cycles, and the Evolution of Capitalism*, ed. Richard V. Clemence, New Brunswick, Transaction Publishers.
- Seligman, Ben B. (1962). *Main Currents in Modern Economics: Economic Thought Since 1870*, New York, The Free Press of Glencoe.
- Shackle, George L. S. (1972). *Epistemics and Economics: A Critique of Economic Doctrines*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Shionoya, Yuichi. (1990a). The Origin of the Schumpeterian Research Program: A Chapter Omitted from Schumpeter's 'Theory of Economic Development', *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 146, (2), 314-327.
- Shionoya, Yuichi. (1990b). Instrumentalism in Schumpeter's Economic Methodology, *History of Political Economy*, 22, (2), 187-222.
- Steen, Matthew. (2003). *Schumpeter's Theory of Ideological Influence*, paper presented at the 16th Conference of the History of Economic Thought Society of Australia, July 15th / 18th 2003, Australia Catholic University, Melbourne.
- Swedberg, Richard. (1995). Schumpeter's Vision of Socioeconomics, *Journal of Socio-economics*, 24, (4), 525-545.

- Ülgener, Sabri F. (1951). Joseph A. Schumpeter (1883-1950), *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 12, (3-4), 3-13.
- Ülgener, Sabri F. (1976-77). Bilim, İdeoloji ve Marksizm: Marksist Teori ve Neo-klasik İktisat, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 36, (1-4), 1-61.
- Viner, Jacob. (1954). Schumpeter's History of Economic Analysis: A Review Article, *American Economic Review*, 44, (5), 894-910.
- Viner, Jacob. (1972). *The Role of Providence in the Social Order: An Essay in Intellectual History*, Philadelphia, American Philosophical Society.
- Viskatoff, Alex. (2002). *Rationalism and Mainstream Economics*, paper presented at International Network for Economic Method (INEM) Biennial Conference, September 1st / 2nd 2002, University of Stirling, Stirling.
- Waters, William R. (1961). Schumpeter's Contributions and Catholic Social Thought, *Review of Social Economy*, September, 133-141.
- Wright, David McCord. (1950). Schumpeter and Keynes, *Weltwirtschaftliches Archiv*, 65, 185-196.